

מדוע ה-"הירקס" (hyrax = *Procavia capensis*) לא יכול להיות, השפן המקראי?

#758

ג' תמונות של ה-"הירקס" (קצר-אוזניים, קצר-רגליים ויש לו רק ב' שיניים עליונות קדמיות)

לצערנו הרב בספרים רבים¹ כולל גמרות (חולין נ"ט). וחומשים, נכתב בפירוש או רמז בתמונות, שהשפן המוזכר בתורה בפרשיות "שמיני" ו"ראה" הוא ה"הירקס" ("שפן הסלעים" או "שפן הסורי" או "שפן ההרים" או מה שנקרא היום בכמה מדינות ערב "אל ובר"), ולעניות דעתי (בהסכמת גדולי-ישראל רבים) נראה שאין זה נכון כפי שאבאר בעז"ה ש"י בשמונת הקושיות הבאות:

1. התורה בויקרא י"א ה' כותבת בצורה מפורשת שהשפן הוא "מעלה גרה", אבל לא נמצאה שום הוכחה שההירקס מבצע ²rumination, ³caecotrophy, ואפילו לא ⁴merycism, ולכן **ההירקס הוא לא "מעלה גרה"**.

בכל אופן merycism לא נחשבת להעלאת גרה, בגלל שמבחינה תזונתית איננה חיונית ולא דומה ל-rumination או ל-caecotrophy.⁵

2. להירקס יש **רגליים קצרות**⁶ ולכן הוא שרץ (בעל חי קצר-רגליים)⁷ ולא חיה (השפן הוא חיה^{8 9}) והרי כל השרצים כבר נאסרו לאכילה בויקרא י"א מ"א: **וְכָל הַשָּׂרֵץ הַשָּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל**. ליתר פרטים בקשר להגדרת שרץ ע' ברש"י שם, רש"י בראשית א' כ"ד, בבא קמא פ' א' עם רש"י ותוספות.

3. טפרי ההירקס הם **דומות לפרסה**¹⁰ **והוא הולך על כל כף הרגל**¹¹, ובפסיקתא זוטרתא שמיני כ"ט ב' כותב שהשפן **מין חיה הוא וטלפו כשל חתול**. רגלו של חתול הוא לא כמין פרסה, והחתול לא הולך על כל כף הרגל אלא על אצבעותיו.¹²

4. הרשב"ץ¹³ (יבין שמועה ע' י"א) מתאר את השפנים, במילים הבאות: **"אזניהם ארוכות ורחבות", אבל להירקס יש אזנים קצרות**¹⁴.

¹ כמה מהספרים כבר תקנו במהדורות החדשות, או לכל הפחות הכותבים שינו את עמדתם לעת עתה.

² rumination העלאת הגירה הקלאסית, המתבצעת אצל הבעלי חיים הכשרים, למשל בפרה.

³ caecotrophy הארנבון והארנבת אחרי שגמרו לאכול מוציאים גללים רכים מעוטפים, ואוכלים אותם מיד ישירות מפיו הטבעת, ובזה הם מבצעים **עיכול חוזר של מזונם החצי-מעוכל**. התופעה הזאת היא **חיונית** (מבחינה תזונתית) **ומתבצעת באופן תדיר**.

⁴ merycism תופעה הנמצאת למשל בקנגרו, שלפעמים הוא מקיא דרך הפה "כדורים" של אוכל שנופלים לרצפה, ורק לפעמים אוכל אותם מחדש. התופעה הזאת היא **לא חיונית** (מבחינה תזונתית) **ולא מתבצעת באופן תדיר**.

⁵ Smith Joseph A. "Macropod Nutrition". *Veterinary Clinics of North America: Exotic Animal Practice*. May 2009;12(2):197-208.

⁶ "Hyrax," Microsoft (R) Encarta. Copyright (c) 94

⁷ ע' בבא קמא פ.

⁸ Pesikta Zutrata on Shemini 29b

⁹ כי בפרשת שמיני השפן מופיע בקטע שמדבר על החיות, ולא בקטע שמדבר על השרצים.

¹⁰ "Hyrax," Microsoft (R) Encarta. Copyright (c) 94

¹¹ Plantigrade. <http://wfscnet.tamu.edu/tcwc/WFSC401/Lab%203-Mammalian%20Orders.ppt> accessed 16/jul/06

¹² Digitigrade. http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/topics/mammal_anatomy/running_fast.html accessed 16/jul/06

5. הרשב"ץ (יבין שמועה ע' י"א) מתאר את **השפנים**, במילים הבאות: "**ולדקות עורם**, אזניהם ארוכות..."¹⁵, אבל עורו של ההירקס הוא עבה.¹⁵
6. הרשב"א (חולין נ"ט.) כתב על החלק הקדמי של הלחי העליון של השפן: "**אית להו שינים הרבה**", אבל להירקס יש רק שתיים.¹⁶
7. **החלוקה הגיאוגרפית** של ההירקס (כפי שאפשר לוודא במפה המובאת להלן), לא תואמת את זאת המוגדרת בספר השורשים (במהדורה הערבית המקורית, ערך "שפן"). רבינו יונה אבן ג'נאח חי בספרד¹⁷ והוא כתב בספר השורשים כדלהלן:

الشين والغاء والنون وאת השפן هو الوبر وهو
دوبّة على قدر السنور وهي في المشرق قليلة واما عندنا
فكثيرة معروفة "ألا أنّها لا تعرفها عامتنا بهذا الاسم
بل بالقنلية وهو اسم اعجمي":

והתרגום העברי:

"ואת **השפן**. הוא 'אלובר', בעל חיים בגודל חתול שהוא מצוי מעט במזרח, ואולם אצלנו הוא מרובה, ואולם המון העם אינו מכירו באותו השם, אלא בשם 'קנליה' (قنلية), והוא ניב ספרדי [לארנבון המצוי]."

8. ההירקס לא תואם עם כמה תרגומים מפורשים שהביאו הראשונים למילת "שפן".
השפן תורגם כ-"conilio" שפרושו "ארנבון" (בעל האזניים הארוכות) בשפות זרות¹⁸ ע"י רבינו יונה אבן ג'נאח (המובא לעיל), הרמב"ם במקור הערבי (עוקצין ג: ג)²⁰ ורבי יוסף בן נחמיהש על משלי ל' כ"ו.
להלן הצילום של דברי הרמב"ם (המתורגמים בטור השני) שפורסם ע"י נ. דירינבורג, ברלין 1887:

הארנבון, השפן של התורה

הוא אלסרק. ורי שמעון יקול אן לחום שיתבאר בסוף זה הפרק. ורי שמעון אומר
אלסמאל ואלאראנב ואלקלניא ואלקלניא ואלקלניא ואלקלניא ואלקלניא
לא תחאנא מחשבה פי אלסמאל אלסמאל צריך מחשבה בשווקי העיר לפי שידוע
לאן טעלוסמאל אלסמאל פי אלסמאל ואין שאוכלים אותו בעיר ואין הלכה כרי שמעון.
הלכה כרי שמעון. (ב) בערבי אלקלניא ונראה שצ"ל אלקלניא.

מסקנה:

מפאת שמונת הטעמים המובאים לעיל, אנו טוענים בעז"ה שההירקס הוא לא השפן של התורה.
המידע מפותח באריכות במהדורה השניה (2023) של הספר "The Enigma of the Biblical Shafan" (שזכה להרבה הסכמות חשובות) המכיל מחקר תורני ומדעי המציע 16 ראיות שהארנבון (בעל האזניים הארוכות) הוא השפן.
נ.ב. לפי עניות דעתי לדיון הזה יש נפקא מינה גדולה הנוגעת ליסודי היהדות (סיכום דברינו על הנ"מ זמין לשואל).
יצחק בטיש

Dr. Yitzchak Beteach <isaacb@tovnet.com>
T.O.V.

אפשר לבקש גירסה באנגלית מהמסמך הנוכחי.

¹³ ר' שמעון דוראן, בעל התשב"ץ, 1361-1444

¹⁴ "Hyrax," Microsoft (R) Encarta. Copyright (c) 94

¹⁵ www.shamir.org.il/info/golshim/micha_kagan/shafan.doc accessed 13/mar/11

¹⁶ http://www.skullsite.co.uk/Hyrax/hyrax.htm accessed 26/feb/11

¹⁷ חי בין שנות 990 ל-1055, למנינם.

¹⁸ פירוש רבי יוסף בן נחמיהש על משלי, ביאור מלות לע"ז מהמו"ל ר' משה אריה באמבערגער (דף XX).

¹⁹ http://open-dictionary.com/Rabbit accessed 13/jul/06

²⁰ אנו מודים לפרופ' זהר עמר (חוקר תולדות הטבע במקורות ישראל מאוניברסיטת בר אילן) על שמסר לנו המקור הזה.